

Atatürk ve Türkçe

Prof. Selâkaddin ANIK *)

Konfüçyüs'e «Bir ülkeyi yöneltmeye çağrılıydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?» diye sorduklarında, aldıkları cevap şu olur; «Hiç şüphesiz, dili gözden geçirmekle işe başladım. Dil düzensiz olursa, kelimeler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, adetler ve kültür bozulur. Adetler ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlığa düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir.»

Dil tarih içinde gelişen, insanların yaşarken ve düşünürken yarattığı ortak bir kültür hazinesidir. Gerçi her insan ve nesil onu farklı bir şekilde kullanabilir, fakat yine de ortak dil, herkesin manasını anladığı kelimelerden meydana gelir.

Tarihte yeni bir medeniyet hamlesi yapan milletlerin dilleriyle onlara katılan, onlarla bir medeniyet çevresi meydana getiren milletlerin dilleri arasında sabit bir bağıntı göze çarpar. Önceliği olan dilden öbürlerine birçok yeni veya değişik kavramlarla birlikte birçok kelime aktarılır. Meselâ, Yunancadan Lâtinceye, Lâtineden Batı dillerine, Arapçadan Doğu dillerine, sonra da Batı dillerinden Türkçeye birçok kelime geçtiği gibi. Türkçemiz Müslümanlıkla birlikte Arapçadan çok ve Farsçadan da oldukça bir hayli kelime almıştır. Buna rağmen dilimiz, bütün kelime varlığını ve gramer yapısını korumuştur.

Kelimeleri, tabirleri, cümleleri ve ifadeleri bir dilin kurallarına uygun olan, zorlanmadan, zaman içerisinde ve toplum tarafından tabii şekilde geliştirilen dil, en doğru ve yaşayan dildir. Hiçbir dil yoktur ki, başka dillerden kelime almış olmasın. Diller arasındaki kelime alışve-

*) I.T.Ü. Makine Fakültesi.

rişine mani olmak mümkün değildir. Yapılması gereken, dilin ifade gücünü arttırmak, söylenebilir hale getirerek, yabancı kelime akımının hızını kesmektir.

Bir dilin ihtiva ettiği kelime sayısı, o dilin ifade gücünü ve zenginliğini belirler. Bir kimse konuşurken veya yazarken ne kadar birbirinden farklı kelime kullanabilirse, o dile okadar hâkim sayılır. Meselâ, İngilizce'de 120.000 kelime vardır. Shakespeare eserlerinde birbirinden farklı 30.000 kelime kullanmıştır. Bunu Victor Hugo ve Göthe takip eder.

Büyük Atatürk, Türkçeyi de, Türkiye gibi, bağımsızlığa kavuşturmak arzusunda idi. Bağımsız dili olmayan, bağımsız millet olamaz, o bunu gayet iyi biliyordu. Atatürk, işte bu harekete önderlik etmiştir. Atatürk Cumhuriyetin ilânından 5 yıl sonra 1928 yılında harf inkilâbını yapmış ve bundan 4 yıl sonra da 12 Temmuz 1932'de «**Türk Dili Tetkik Cemiyeti**» ni kurdurmuştur. Atatürk'ün 1932 ile 1938 yılları arasındaki Türkçeye etkinliği üç devreye ayrılır.

1932 ile 1934 yılında Tarama Dergisinin çıkmasına kadar geçen özleştirmecilik devresi, bir araştırma ve derleme - tarama çalışması halinde geçmiştir. Bunu Tarama Dergisinin yayınlandığı 1934 yılında, 24 Ağustos 1936 Güneş - Dil Teorisinin ilânına kadar geçen sadeleştirme devresi takip eder. Daha sonra üçüncü devre «**Güneş - Dil Teorisi**» yani özleştirmeyi red yaşayan dile, normal ve orta yola dönülmüş, mutedil görüş kabul edilmiştir.

Atatürk'ün çok yakınında ve dil davasının bizzat içinde bulunan Falih Rıfki Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Ahmet Cevat Emre gibi edebiyatçı ve dilciler, Atatürk'ün aşırı özleştirmecilikten kat'i surette vazgeçtiğini, konuşulan ve yaşayan Türkçeye döndüğünü belirtirler.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin ilk dil kurultayı, 26 Eylül 1932 tarihinde, Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün huzurunda toplanmış ve 9 gün çalışmıştır. İlk kurultayın bitiminden, ikinci kurultaya kadar olan sürede, Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi'ni çıkarmıştır. Dilcilikteki bu ilk devre, en aşırı özleştirmeyi hedef tutan bir istikamet taşımıştır. Türkçe asıllı olmadığı için kullanılmak istenmiyen kelimeler dolayısıyla aşırıcilık, dili çıkmaza sokmuştur.

Atatürk, dilin bir çıkmaza girdiğini görünce, Falih Rıfki Atay'a fikrini «**Türkçenin hiçbir yabancı kelimeye ihtiyacı olmadığını**» söyleyen-

lerin iddiasını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Bırakmazlar. Biz de çıkmazdan kurtarma şerefini başkalarına bırakmayız» sözleriyle belirtmiştir.

İkinci dil kurultayı 18 Ağustos 1934 de yine Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk'ün himayesinde toplanarak 6 gün çalışmıştır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti adı bu kurultayda «Türk Dili Araştırma Kurumu» olarak değişmiştir. Kurum Haziran 1935 de «Osmanlıcadan Türkçeye» ve 26 Eylül 1935 Dil Bayramında da «Türkçeden Osmanlıcaya» olmak üzere cep kılavuzlarını yayınlamıştır. Bu cep kılavuzlarının bile, Tarama Dergisinin yarattığı dil anarşisine tesir etmediğini gören Atatürk artık özleştirmenin de sınırlı olacağını kabul etmiştir.

Böylece Atatürk, ikinci devrenin sonunda, özleştirmekten vazgeçtiğini ve dilde yaşayan kelimelerin menşe aranmadan muhafaza edilmesine ve kullanılmasına karar vermiştir.

Güneş - Dil Teorisi, Atatürk'ün dil teorisidir. Teorideki esas fikir, bizzat Atatürk tarafından geliştirilmiş ve teori, 24 Ağustos 1936 günü toplanan üçüncü dil kurultayında açıklanmıştır. Bu kurultayda, Türk Dili Araştırma Kurumu, «Türk Dil Kurumu» şeklinde değiştirilmiştir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Güneş - Dil Teorisi ile ilgili olarak şunları söylemektedir : «Viyanalı bir dil uzmanı bir tez hazırlamış. Bizim sesli ve sessiz harfler üzerinde durmuş. Her harfe ayrı bir mana vermiş ve bu tezi o zamanın Matbuat Umum Müdürü olan Vedat Nedim Tör'e göndermiş. Vedat Nedim benim arkadaşımdır. Tezi alıp bana getirdi. Ben de bunun dil ile ilgili olduğunu görünce, Atatürk'e götürdüm. Atatürk tezi okuyunca, "Tamam" demişti, "Aradığımı buldum". Sonra o uzmanı Ankara'ya Dil Kurultayı'na çağırdılar.»

Güneş - Dil Teorisinin esası, Türkçenin eksikliği ve başka dillere kaynaklık ettiğinin bazı ses gelişmeleri ile izah tarzıdır. Güneş - Dil Teorisi, 1932 ile 1936 yılları arasında uygulanan aşırı tasfiyeciliği ve özleştirmececiği durdurmaya muvaffak olmuştur. Atatürk, böylece dili sadeleştirme ve özleştirme cereyanının yanlış bir yöne çevrildiğini ve bir çıkmaza saplandığını görerek, bu gidişin durmasını bizzat istemiştir.

Güneş - Dil Teorisinin dil konusundaki müspet etkisinin yanında, eski ve yeni dillere ait kelimelerin Türkçe asıllı olduğunun iddia edilmesi, bir takım tepkiler uyandırmıştır. Fakat bütün bunlara rağmen Güneş - Dil Teorisi hedefine varmıştır. Teorinin esas gayesi, o devirdeki tasfiyeciliği ve aşırıcılığı durdurmaktır; bunu da yapmıştır.

Atatürk bu üçüncü devrede hertürlü yazı ve konuşmalarında saylav, kamutay, ilbay, urbay... gibi kelimeler yerine, konuşulan ve yaşayan Türkçedeki milletvekili, millet meclisi, vali, belediye reisi... gibi ke-

limeleri kullanmıştır. Eylül 1937 den vefatına kadar olan sürede artık Güneş - Dil Teorisinden bahsetmemiştir.

Atatürk dilimizden atılmak istenen kelimelerin, aslında Türkçe olduğunu isbat etmek suretiyle tasfiyeciliği durdurmak istiyordu. İlk başlarda benimsediği öztürkçecilik akımının, dili nasıl bir çıkmaza ittiğini görmüştü. Onun için Atatürk bu teoriye büyük bir hevesle sarılmış ve Türk Dil Kurumu'nu bu teorinin üzerine sevketmiştir.

Atatürk'ün 3 yıl arayla çektiği iki telgraf, bu değişikliği açıkça göstermektedir.

“Dil Bayranından ötürü, Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Üzeğinden, ulusal kurumlarından birçok kutun bitikler aldım, gösterilen güzel duygulardan kıvanç duydum. Ben de kamuyu kutlarım.”

26 Eylül 1934

Gazi M. Kemâl

“Dil Bayramı münasebetiyle Türk Dil Kurumunun hakkındaki duygularını bildiren telgraflarından çok mütehassis oldum. Teşekkür eder, değerli çalışmalarınızda muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim.”

27 Eylül 1937

K. Atatürk

Atatürk'ün telgraflarındaki bu ifade tarzı, tasfiyeciliği durdurmak olduğu açıkça görülür.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirmeye çalıştığı inkılaplarının hedefini şu sözleriyle belirtir :

“Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkilâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana eşkaliyle medenî hey'et-i içtimaiye hâline isâl etmektir. İnkilâbımızın umde-i asliyesi budur.”

Bundan da, açıkça anlaşılacaktır ki, Atatürk inkilâplarının temelinde daha iyisini, daha doğrusunu ve daha mükemmelini bulmak ve yerine getirmek felsefesi yatmaktadır.

Türkçemizi, millî ve ilmi açılardan inceleyen ilim adamlarımızın ve dilcilerimizin de, Atatürk'ün bu ilkeleri ışığında çalışmaları, dil ile millet varlığı ve millî kültür arasındaki bağıntı dolayısıyla, Türkçemize yapılacak hizmette millî şuur anlayışını gerçekleştirecektir.

“Kitap, Mektup, Kâtip benimdir; Ketebe, yektübü arabındır, Türk halk dilinde yaşayan edebiyatında bulunan kelimeler Türkçedir.”

K. ATATÜRK